

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Валентин Стефанов Аспарухов

за дисертационния труд на

Борис Николов

„Метафизиката на безкрайността и проблемът за противоречието във философия на математиката“

за придобиване на научната и образователна степен „Доктор по философия“

Дисертационният труд на Борис Николов, озаглавен „Метафизиката на безкрайността и проблемът за противоречието във философия на математиката“, се състои от увод, три глави със съответните параграфи и подпараграфи, заключение, списък с научни приноси и библиография, с общ обем от 205 стандартни страници. В библиографията са посочени 148 заглавия на български, руски, английски и немски езици.

Като за начало следва да се отбележи сложността на темата, която е във фокуса на дисертацията, като тази сложност става още по-голяма с твърде свободното набъбване на подтеми и автори, чиито идеи се обсъждат. Започвайки с Кант, в търсенето на отговор на централния въпрос за природата на математическите обекти, се преминава през интелектуалните траектории на едни от най-трудните за разбиране теоретици на последните две столетия – Болцано, Brentano, Майнонг, Кантор, Фреге, Брауер, Хилберт, Гьодел, Дедекинд, Куайн, Пътнам – както и през дузина техни епигони и коментатори. Следва да се каже, че на места изследователските анонси изглеждат твърде широки и справянето с предизвикателствата далеч невинаги е задоволително. Разбира се, има множество параграфи, в които ключовите гледни точки са представени внимателно, цялостно и ясно, но много често в тях е загубена онази критическа дистанция, която би позволила на Борис Николов методично и постъпателно през коментарите да разгръща своята собствена и добре обоснована теоретична позиция. Тотализиращата склонност към

рецепции отнема от автора възможността по-ясно да очертае собствения си интерпретативен хоризонт.

Както вече се спомена, в центъра на работата стои въпросът за природата на математическите обекти. След като припомня, че наивната теория на множествата, като основа на математиката, предполага въвличане на противоречието в нейната сърцевина и като се опира на идеализацията актуална безкрайност (т.е. на възможността с безкрайно множество да се работи като нещо единно), авторът схваща изследването си като „различен път към метафизика на безкрайността – през онтологията на математическите обекти – в историческата рамка след появата на наивната теория на множествата, с фокус противоречието във философията на математиката“ (стр. 4). Въпросната силна заявка, остава донякъде необезпечена, доколкото е затруднително да се проследи споменатия по „различен път към метафизиката на безкрайността“, защото не са посочени никакви индикатори, очертаващи другите, подразбира се вече обходени, трасета към нея. Изведено пред скоби, предложението безкрайността да се разгледа „като абстрактен математически обект с противоречиви свойства“ (стр. 4) също е донякъде смущаващо. Да се разглежда безкрайността обектно вече е проблем, защото ако мислим обектното като понятийно определено със сигурност сме се отказали от силната идеализация за актуална безкрайност.

През Кантовия въпрос „дали съществуването е реален предикат“, **първата глава** въвежда онази онтологическа дистинкция, която според автора „пряко влияние върху понятието за съществуване“, а чрез него и „върху проблема за абстрактните обекти“ (стр. 11). Последният е проследен в различни концепции. Като се започне от класическия трансцендентализъм, изложението преминава през идеите на Болцано, Brentano, Майнонг и техните последователи. Макар последните да са сякаш насила групирани в школа – австрийски реализъм – все пак водещ мотив в изложението е техните схващания и приноси относно проблема за абстрактните обекти да се обсъждат отделно. Особено във връзка с Майнонг е проследена еманципацията на т. нар. *определящи свойства* от *съществуване*, а с това и онтологическата разлика между същност и съществуване. Във **втора глава** е предложена убедителна рецепция на „школите във философията на

математиката“, като се търси експликация на онези „онтологически позиции, които всяка школа защитава, и епистемологичните и семантични следствия от тези позиции“ (стр. 66). Тук отново бих открил като съществена „фундаменталната разлика“ между платонизма и концепцията на Майнонг във връзка с истинността на математическите пропозиции. От независимостта на *характеризиращите свойства* спрямо *съществуването* следва, че математическите твърдения се отнасят към същности, които „са ни дадени чрез смислени твърдения за тях... и ги познаваме чрез техните аксиоматично дефинирани свойства“ (стр. 125). Ключовите протагонисти в **трета глава** са Кант и Хегел. Търсенето на „корелация между понятията *безкрайност* и *противоречие*“ намира израз в положението, „че промените в начина, по който мислим противоречието, водят до промени и в концепцията за безкрайното, както и обратното“ (стр. 127). От положението, че мисленето ни за безкрайността поражда противоречия, както показва Канторовата наивна теория на множествата, авторът се обръща към онези въпроси, които засягат пряко валидността на математиката. Макар и оказали се временни, възможни решения се оформят по линията на „рестриктивните теории“ (на Ръсел и Цермело-Френкел). Авторовото предпочитание обаче е свързано с допускането за „експлозивност“, в контекста на неklasическите логически подходи към противоречието и с изследванията на неконсистентни обекти. По тази линия „експлозивността на противоречието се държи под контрол“, без да уврежда цялата теория. Оттук и предположението, че „математиката има за предмет обекти с противоречиви свойства... неконсистентни обекти“ (с чието съществуване е излишно да се ангажираме), с оглед на които става възможно разглеждането на „безкрайността като неконсистентен обект“ (стр. 194).

Дисертационният труд показва добро познаване на вторичната литература върху коментираните автори, но демонстрира и известно negliжиране при позоваването на автентичните им текстове. Освен това, не винаги са предпочитани силни и представителни, в това число и преведени на български език, текстове. Добър пример за тази стратегия на писане може да се даде с работите на Фреге и Ръсел (срв. стр. 202). Има параграфи (вж. стр. 11) с непълни цитати, което затруднява разбирането им. Има и такива, в които авторът е допуснал неточности. Чрез Кантовото понятие *наглед* например се въвежда синонимията

между предмет и обект (стр. 15). Както се знае, понятието *наглед* не е относимо към обекти. Последните, за разлика от предметите се въвеждат от Кант в трансценденталната аналитика, т.е. има обекти, едва когато има субект, който да ги съзнава. В учението за сетивността – трансценденталната естетика – поради рецептивността, все още не може да се говори за спонтанен субект и заради това непосредствения корелат на нагледа Кант нарича предмет. В този смисъл (поне в контекста на класическия трансцендентализъм) е недопустима синонимията между обект и предмет. Друга забелязана съществена неточност се отнася до твърдението, че „числата за Ръсел са... логически фикции“, с което той „се дистанцира от реализма в онтологията на Фреге“ (стр. 87). Това е напълно невярно. Макар Ръсел да ревизира първоначалната – споделяна с Фреге – версия на логицизма, той не стига до схващането за числата като логически фикции. Не мога да се ориентирам кой точно източник е цитирал колегата Николов. Затова ето думите на Ръсел от *Принципи на математиката* (1903): „Числата, Омировите богове, отношенията, химерите и четиримерните пространства всички имат битие, защото ако те не бяха същности [entities] от някакъв вид, не бихме могли да правим никакви пропозиции за тях“.

Авторефератът представя изчерпателно текста на дисертацията, но и възпроизвежда основните му слабости. Приносите са посочени адекватно и претенциите по отделните точки изглеждат защитени убедително.

В заключение ще кажа следното: независимо от критичното ми становище, не може да се скрие това, че изследването покрива до голяма степен критериите за дисертационен труд; като отчитам сложността на изследователския терен, както и усилията за овладяването му, и като се надявам на доброто представяне по време на публичната защита, бих препоръчал на уважаемото научно жури да присъди на Борис Николов образователната и научна степен „Доктор по философия“.

София, 11.09.2021 г.

Доц. д-р Валентин Стефанов Аспарухов